

ROZVOJOVÁ POMOC SLOVENSKA AKO PRÍSPEVOK K TRVALO UDRŽATEĽNÉMU ROZVOJU KRAJÍN TRETIEHO SVETA

DEVELOPMENT ASSISTANCE OF SLOVAK REPUBLIC AS A CONTRIBUTION TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THIRD WORLD COUNTRIES

ZUZANA HULIAKOVÁ

Ing. Zuzana Huliaková, Katedra ekonomiky a manažmentu podniku, Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici,
048/446 2314, zuzana.huliakova@umb.sk

ZDENKA MUSOVÁ

doc. Ing. Zdenka Musová, PhD., Katedra ekonomiky a manažmentu podniku, Ekonomická fakulta UMB v Banskej
Bystrici, 048/446 2724, zdenka.musova@umb.sk

Abstract

In the last decade the development assistance has been confronted with significant changes in society, economy and environment. In this cooperation, developed and developing countries become equal partners in the search for effective solutions to global problems. Realization of development assistance is for Slovak Republic commitment connected with membership in European Union. This commitment can be obtained by engaging Slovak businesses in the development projects. Private sector partnership can contribute to achieve sustainable development results in development countries, but it is also opportunity for the others business activities on the foreign markets. This paper presents the roles of the private sector in development cooperation of Slovak Republic.

Key words: development assistance, private sector, development projects.

1. Rozvojová pomoc krajín ako príspevok k trvalo udržateľnému rozvoju

Trvalo udržateľný rozvoj je jedným zo základných pilierov globálnej vedomostnej spoločnosti. Spoluzodpovednosť za globálny vývoj a uvedomovanie si dlhodobu neudržateľnej ekonomickej diferenciácie medzi jednotlivými regiónmi sveta je východiskovým bodom rozvojovej pomoci. Práve aktivity krajín súvisiace s podporou ekonomického a spoločenského rozvoja v zaostalejších krajinách predstavujú jednu z najvýznamnejších oblastí trvalo udržateľného rozvoja.

Za teoretické východisko zahraničnej rozvojovej pomoci možno označiť hypotézu začarovaného kruhu chudoby. Hypotéza vychádza z princípu, že vôľa ľudí vytvárať úspory rastie s výškou príjmu. Z toho vyplýva, že čím sú ľudia chudobnejší, tým menej plánujú investovať do budúcnosti a teda menej šetria. Národné úspory sú v tom prípade nízke, keďže väčšina príjmov sa vynakladá na pokrytie základných potrieb. Nízke úspory zabraňujú investíciám do ľudského a fyzického kapitálu. Pri absencii takýchto investícií nemožno zaviesť nové technológie ani know-how, čím sa bráni rýchlejšiemu rastu produktivity. Poslednou fázou kruhu chudoby sú nízke dôchodky, ktoré sú dôsledkom nízkej produktivity. Chudobné krajiny sa z tohto začarovaného kruhu chudoby nedokážu vymaniť samé.

Vyspelé ekonomiky v období po druhej svetovej vojne dospeli k názoru, že jediným riešením, ako kruh prerušiť, je zahraničná rozvojová pomoc, ktorá bude poskytovať rozvojovým ekonomikám potrebný kapitál, technológie a know-how. Základným mechanizmom podpory a pomoci rozvojovým krajinám je oficiálna rozvojová pomoc – ODA (z angl. Official Development Assistance). Pod ODA rozumieme toky peňažných

prostriedkov, kapitálu alebo know-how, ktoré plynú do rozvojových krajín a sú financované z verejných rozpočtov vyspelých krajín.

Rovnako ako ostatné vyspelé krajiny, aj Slovenská republika má záväzok a morálnu povinnosť aktívne sa zúčastňovať rozvojovej spolupráce a prispievať tak k prosperujúcejšiemu, stabilnejšiemu a bezpečnejšiemu svetu. Pred rokom 2003 Slovensko poskytovalo pomoc rozvojovým krajinám výlučne prostredníctvom príspevkov do medzinárodných organizácií. Až po tomto roku došlo ku kľúčovej zmene, kedy bol vybudovaný komplexný mechanizmus poskytovania rozvojovej pomoci s konkrétnou inštitucionálnou štruktúrou, systémom a pravidlami poskytovania pomoci priamo slovenskými subjektmi. Tento systém umožnil mimovládnym organizáciám, univerzitám, štátnym inštitúciám, no tiež podnikateľským subjektom overiť si svoju schopnosť bezprostredne prispieť k trvalo udržateľnému rastu a etablovať sa v úplne novej oblasti. Z hľadiska objemu poskytovanej pomoci Slovensko nikdy nepatrilo medzi silných donorov, najmä z dôvodu, že disponuje len limitovaným objemom finančných prostriedkov a ľudských kapacít v rozvojovej pomoci. Práve tento fakt vytvára predpoklad pre využívanie inovatívnych a efektívnych metód realizácie rozvojovej pomoci, ktoré budú stavať najmä na komparatívnych výhodách Slovenska, ako zo skúsenosti z prechodu na trhovú ekonomiku a demokratický režim.

2. Súkromný sektor v rozvojovej spolupráci

Najvýznamnejší aktéri rozvojovej spolupráce vo svete sa v posledných rokoch čoraz viac zaoberajú otázkou zapájania súkromného sektora do rozvojovej pomoci. Podnikateľské subjekty sa stávajú kľúčovými partnermi pre dosahovanie výsledkov v oblasti trvalo udržateľného rozvoja – sú nositeľmi inovácií, odbornosti, technológií, know-how, no tiež finančných prostriedkov. Prostredníctvom základných obchodných transakcií, môžu subjekty súkromného sektora prispieť k hospodárskemu rastu, k tvorbe pracovných miest a nových investícií, k prenosu technológií a inovácií či k rozšíreniu ponuky tovarov a služieb na trhu rozvojovej krajiny. Takýto neoliberálny prístup k rozvoju vyzdvihuje do popredia úlohu podnikania a samotného trhu, ako hybnej sily rozvoja a rastu.

Mnohé podnikateľské subjekty pri svojich aktivitách prekračujú hranicu bežných obchodných praktík. V rozvojových krajinách realizujú také aktivity, ktorých výsledkom je snaha o spravodlivý a trvalo udržateľný rozvoj. Tieto subjekty zvyčajne využívajú nástroje oficiálnej rozvojovej pomoci vlastnej krajiny a zapájajú sa do vyhlasovaných rozvojových projektov. Aktivity sú takmer vždy zamerané na stimuláciu rozvoja súkromného sektora, podnikania a spoločenskej zodpovednosti v rozvojovej krajine. Posilňuje sa tým sociálno-ekonomický rozvoj miestneho obyvateľstva a mobilizujú sa súkromné finančné zdroje na posilnenie rozvojových aktivít. V praxi býva predpokladom pre zapojenie sa podniku do rozvojovej spolupráce hlavný predmet jeho podnikania, vízia a stratégie, ktoré majú v sebe od počiatku zakotvené princípy spoločenskej zodpovednosti a potenciál rozvojovej spolupráce.

Zapájanie súkromného sektora do rozvoja je v súčasnosti bežnou praxou takmer všetkých vyspelých krajín sveta. Rovnako ako je tento prístup typický pre tradičných donorov, premieta sa aj do slovenskej oficiálnej rozvojovej pomoci. Zapájaním súkromného sektora do slovenskej ODA sa sleduje niekoľko záujmov. Snahou je posilniť slovenské rozvojové aktivity vo vybraných krajinách, mobilizovať súkromné finančné zdroje, podporiť tvorbu dlhodobých partnerstiev s lokálnymi podnikmi, ako aj pomôcť slovenským subjektom etablovať sa v rozvojových krajinách. U subjektov, ktoré v krajinách patriacich do teritoriálnych priorít slovenskej ODA už pôsobia, je cieľom rozšíriť a posilniť ich aktivity a podporiť v nich rozvojový vplyv. Faktom však ostáva, že akákoľvek aktivita slovenského podnikateľského subjektu je neefektívna, ak nenapĺňa hlavnú podstatu rozvojovej spolupráce

– pomoc a socio-ekonomický rozvoj miestneho obyvateľstva v krajine prijímajúcej pomoc. Od roku 2003 sa do rozvojovej spolupráce zapojili desiatky slovenských podnikateľských subjektov. Konečný efekt z ich zapojenia však nebol optimálny. Jedným z hlavných problémov bola absencia konkrétneho systému, ktorý by umožnil kvalitnú a prepracovanú participáciu súkromnej sféry. Výsledkom boli projekty s chýbajúcim rozvojovým efektom v krajine prijímajúcej pomoc, no tiež projekty, ktoré nevytvárali predpoklad pre dlhodobejšie pôsobenie slovenského subjektu v teritóriu. Zjavné problémy a nedostatky, ale aj nepriaznivé výsledky hodnotiacej správy Výboru OECD pre rozvojovú pomoc vyústili v záväzok Vlády Slovenskej republiky k podpore zvýšenia efektívnosti, pružnosti a väčšej transparentnosti poskytovania ODA v spolupráci so slovenským súkromným sektorom. Výsledkom toho bola tvorba oficiálnej Koncepcie zapájania podnikateľských subjektov do rozvojovej pomoci, definovanie nových modalít poskytovania dotácií, mechanizmov na skvalitnenie výberu projektov, a tiež opatrenia na zlepšenie informovanosti slovenských podnikateľov a verejnosti. V súvislosti s tým, bol vytvorený „Program podnikateľských partnerstiev“ v rozvojovej spolupráci Slovenska, ako jeden z programov bilaterálnej spolupráce.

Aby bola realizácia projektov slovenských podnikateľských subjektov efektívna a správne cielená, je nutné dodržiavať základné sektorové a teritoriálne priority slovenskej ODA. Pri teritoriálnom rozdeľovaní pomoci sa Slovensko snaží znižovať počet programových a projektových krajín s cieľom znížiť fragmentáciu prostriedkov medzi veľmi veľký počet prijímateľov pomoci, a zároveň zabezpečiť väčšiu viditeľnosť a synergiu rozvojových aktivít. V súčasnosti sa slovenská ODA zameriava na tri programové krajiny – Keňu, Moldavsko a Afganistan a na šesť projektových krajín – Albánsko, Bielorusko, Bosnu a Hercegovinu, Gruzínsko, Kosovo a Ukrajinu. Pri sektorových prioritách zapájania súkromného sektora do aktivít ODA je základnou podmienkou, aby išlo o oblasť, o ktorú prejavuje záujem krajina prijímajúca pomoc, a zároveň v nej má slovenská podnikateľská komunita komparatívne výhody a evidentné kvalitné výsledky. Medzi základe sektorové priority patrí energetika, infraštruktúra, životné prostredie, voda a sanitácia, pôdohospodárstvo a budovanie sociálnej infraštruktúry.

3. Rozvojové aktivity slovenského súkromného sektora v Keni

Za posledné roky zaznamenala Keňa obrovský pokrok v procese ekonomickej a demokratickej transformácie. Podstatou jej národnej rozvojovej stratégie, je transformovať Keňu na industrializovanú, stredne príjmovú ekonomiku, ktorá zaistí pre všetkých svojich obyvateľov vysokú kvalitu života v čistom a bezpečnom prostredí. Transformačné tendencie kenskej vlády a snaha o rozvoj vlastnej krajiny sú potrebným predpokladom pre úspešnosť rozvojových aktivít zo strany donorov. Komparatívne výhody Slovenskej republiky vyplývajúce najmä z bohatých skúseností z transformačného procesu boli predpokladom pre vysokú úspešnosť a efektívnosť projektov realizovaných v Keni. Práve z týchto dôvodov sa už v roku 2004 stala Kénska republika teritoriálnou prioritou slovenskej ODA. Počas dlhoročného pôsobenia slovenských subjektov v Keni sa postupne vybudoval systém vzájomných partnerstiev. V krajine sú etablované slovenské vedecké a vzdelávacie inštitúcie, mimovládne organizácie. Posledné roky sa vyznačujú stále rastúcim záujmom zo strany podnikateľských subjektov. Slovensko realizuje rozvojové aktivity v Keni na základe stanovenej stratégie. Podstatou tohto dokumentu je nastaviť taký mechanizmus pomoci, ktorý bude v súlade s národnou stratégiou Kenskej republiky, bude vychádzať z reálnych potrieb krajiny a zároveň bude v harmónii s rozvojovými projektmi ostatných donorov.

Od roku 2004 až po súčasnosť bolo Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí realizovaných viac ako 40 rozvojových projektov v širokom spektre rozvojových oblastí. V tabuľke 1 prezentujeme objemy finančných prostriedkov poskytnutých na

realizáciu rozvojových aktivít v Keni, počet schválených projektov v danom roku a tiež počet projektov realizovaných slovenskými podnikateľskými subjektmi v rokoch 2007 – 2014.

Tabuľka 1 Vybrané charakteristiky rozvojových aktivít v Keni v rokoch 2007 – 2014

Rok	Objem finančného príspevku (v tis. EUR)	Počet schválených projektov v Keni	Z toho realizovaných podnikateľským subjektom
2007	258	1	0
2008	633	3	1
2009	680	5	0
2010	1244	8	3
2011	1424	6	0
2012	1114	5	1
2013	955	6	0
2014	1001	4	1

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Ako vyplýva z uvedených údajov, objem finančných prostriedkov smerujúcich do Kene na účely financovania rozvojových aktivít do roku 2011 medziročne narastal. Môžeme to pripísať rastúcej podpore zo strany slovenskej ODA, no zároveň aj zvyšovaniu záujmu slovenských subjektov angažovať sa v programe rozvojovej pomoci tejto prijímateľskej krajine. Po tomto období sa finančný objem prostriedkov znížil, a to aj napriek tomu, že sa množstvo schválených projektov výraznejšie nemenilo. Táto skutočnosť súvisí najmä s charakterom vyhlasovaných grantových výziev a s poklesom maximálneho množstva príspevku na jeden projekt. Z hľadiska počtu schválených projektov sledujeme rastúci vývoj do roku 2010, nasledujúce roky sa počet projektov držal na relatívne stabilnej úrovni. Najvyšší počet projektov bol schválený v roku 2010, zaujímavosťou však je, že v tomto roku bol maximálny príspevok na jeden projekt nižší ako v nasledujúcich rokoch. Z hľadiska hlavného zámeru nášho príspevku je dôležité sledovať podiel privátneho sektora na realizácii projektov v Keni. Z tohto pohľadu bol rok 2010 najvýznamnejší aj z hľadiska záujmu podnikateľských subjektov o realizáciu projektov. V ostatných rokoch počet projektov podaných podnikateľským subjektom a zároveň schválených pre implementáciu neprekročil počet jeden. V rokoch 2007, 2009, 2011, 2013 nebol ani jeden projekt súkromnej sféry schválený. Pozitívom je, že v roku 2014 bol schválený jeden projekt, ktorý bol realizovaný v rámci projektu podnikateľských partnerstiev slovenskou spoločnosťou Intherin, s. r. o.. Uvedený projekt s názvom „Informačno-komunikačné technológie v Keni“ bol zameraný na tvorbu softvérových riešení pre kenský poistný trh.

Z hľadiska záujmu aktérov slovenskej rozvojovej pomoci o realizáciu projektov v Keni bol doposiaľ najsilnejším rokom rok 2010. V tomto období bolo realizovaných osem rozvojových projektov. Išlo najmä o projekty zamerané na vzdelávanie, ochranu životného prostredia a zdravotníctvo. Z celkového počtu projektov iba tri boli realizované slovenskými podnikateľskými subjektmi.

V prvom prípade išlo o projekt spoločnosti Timan, s. r. o., ktorý bol zameraný na zvýšenie produktivity mlieka v šestnástich kenských družstvách prostredníctvom odborného poradenstva. V úvodnej fáze projektu podnik definoval zdroje neefektívnosti a hlavné problémy družstiev. Následne pripravil tím lokálnych lektorov na vedenie profesionálnych konzultácií a na poskytovanie cieleného, na mieru šitého, poradenstva.

Realizátorom druhého projektu bol podnik Aurex, s. r. o., ktorého rozvojovým cieľom bolo vytvoriť stratégiu pre využívanie slnečnej energie v oblastiach, kde sa dlhodobo neočakával prívod elektrickej energie. Aplikáciou technológií zameraných na obnoviteľné zdroje sa

zároveň podarilo zmierňovať emisie skleníkových plynov. Vďaka projektu bolo nainštalovaných päť fotovoltických komplexov a päť zariadení na dezinfekciu pitnej vody.

Tretí projekt realizoval podnik Scientica, s. r. o. a bol zameraný na zavedenie bioterapeutických metód v zdravotníctve s využívaním sterilných lariiev na liečbu otvorených a dlhodobo sa nehojajúcich rán. Podnik vybudoval zariadenie pre produkciu sterilných lariiev a zaškolil pracovníkov zodpovedných za vedenie zariadenia a klinickú aplikáciu sterilných lariiev. Projekt bol ukončený v roku 2013 a počas jeho trvania bola vyvinutá metóda liečenia chronických rán, ktorá bola následne schválená Etickou komisiou, čo umožnilo aplikáciu larválnej terapie do praxe v celej republike.

Dôležitou oblasťou skúmania je spôsob financovania projektov. Všetky tri projekty boli realizované cez grantové výzvy Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Výška grantového príspevku na realizáciu však nepokrývala celkovú výšku rozpočtu stanoveného na projekt. Z toho vyplýva, že aj podnikateľské subjekty zapojené do rozvojovej spolupráce, sa museli finančne podieľať na projektových aktivitách. Takýmto spôsobom sa zabezpečila väčšia zainteresovanosť pre rozvojový účel, zodpovednejšie a uváženejšie podnikateľské konanie.

Záver

Realizácia rozvojovej pomoci má ekonomický význam nielen pre krajinu prijímajúcu pomoc, ale aj pre samotných donorov. Uchádzanie sa o realizáciu vyhláseného rozvojového projektu je na rozhodnutí samotných subjektov pôsobiacich v danej donorskej krajine. Jednou z možností je zapojiť do rozvojovej spolupráce podnikateľské subjekty. Ich pridanou hodnotou, ktorú prinášajú do rozvojovej krajiny, sú samotné skúsenosti, schopnosť prinášať efektívne a jednoduché riešenia, no tiež záujem vytvárať dlhodobé a obojstranne prospešné partnerstvá s lokálnymi subjektmi, čo je jedným z dôležitých faktorov pri dosahovaní trvalej udržateľnosti. Na druhej strane samotné podnikateľské subjekty nadobúdajú prostredníctvom realizácie rozvojových projektov vzácne skúsenosti a nové know-how. Často si vytvárajú nové obchodné partnerstvá a dostávajú sa k novým obchodným kontaktom. Výsledkom pôsobenia v rozvojovej krajine môže byť príležitosť pre etablovanie sa na trhu, možnosť replikácie projektu a následnej expanzie na ďalšie trhy. Otvárajú sa tak nové podnikateľské, investičné a exportné príležitosti. Výsledkom zapojenia súkromnej sféry do rozvoja je tzv. win-win stav. Mnohí odporcovia tohto prístupu tvrdia, že podnikateľské subjekty v rozvojovej spolupráci sledujú primárne vlastné podnikateľské ciele a využívajú rozvojové projekty ako nástroje prenikania na zahraničný trh. Len ťažko možno zhodnotiť pravdivosť tohto tvrdenia. Platí však, že trvalou snahou Európskej únie, a teda aj Slovenskej republiky je vniesť princípy trvalo udržateľného rozvoja do každodenného života. Jednou z možných ciest je práve hľadanie konsenzu medzi podnikateľskými aktivitami podnikov a ich angažovaním sa v rozvojovej spolupráci.

Vzhľadom na obmedzené finančné kapacity Slovenskej republiky je realizácia efektívnej bilaterálnej rozvojovej pomoci jednou z možností, ako sa môžeme presadiť na poli silných donorských krajín. Stavanie na komparatívnych výhodách krajiny, využívanie účinných nástrojov pomoci či tvorba inovatívnych modalít poskytovania dotácií môže priniesť presne ciele rozvojové projekty, synergické efekty z nadväznosti aktivít, a vďaka tomu trvalo udržateľné výsledky v rozvojových krajinách. Vláda Slovenskej republiky na čele s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí si tieto skutočnosti uvedomuje, čo sa priamo premieta do Oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky. Výsledkom sú inovatívne programy rozvojovej pomoci, medzi ktoré patrí aj Program podnikateľských partnerstiev. Už pred vytvorením tohto programu boli rozvojové aktivity slovenských podnikateľských subjektov podporované, čo sa prejavilo v desiatkach nimi realizovaných

rozvojových projektov. Pre lepšie vysvetlenie problematiky sme v príspevku uvádzali Keňu, ako jednu z krajín patriacich do aktuálnych teritoriálnych priorít slovenskej rozvojovej pomoci. Prezentovali sme tri príklady rozvojových projektov realizovaných slovenskými podnikateľmi. Vo všetkých projektoch bol zrejmý priaznivý dopad na socio-ekonomickú situáciu v oblasti, kde sa projekty implementovali a zároveň sa prejavil efekt trvalej udržateľnosti a rastu. V prvom prípade išlo o rast produktivity v oblasti poľnohospodárstva, čo priamo vplývalo na zlepšenie ekonomickej situácie družstiev, zvýšenie znalostí a prenos know-how, no tiež rast množstva mlieka, ktoré sa mohlo ponúkať na trhu. Druhý projekt priniesol riešenie pre zvýšenie kvality života ľudí v oblasti a umožnil jednoduchý prístup k hygienicky nezávadnej vode. Využitie solárnej energie bolo príkladom nákladovo efektívneho riešenia s obnoviteľnými zdrojmi energie. Posledný projekt sa zaoberal bioterapeutickými metódami v zdravotníctve. Jeho jedinečným výsledkom bola možnosť zavedenia inovatívneho a finančne nenáročného liečenia chronických rán a získanie povolenia využívať túto metódu v celej republike.

Literatúra

- [1] DUDÁŠ, T., a kol. 2007. Rozvojová pomoc a spolupráca Vybrané kapitoly. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007. 232 s. ISBN 978-80-225-2393-6.
- [2] GRANT, A. a kol. 2013. Mapping Private Sector Engagement in Development Cooperation. The North-South Institute, 2013[cit. 20. október 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.nsi-ins.ca/publications/mapping-private-sector-engagements-in-development-cooperation/>>
- [3] MZVaEZ SR. 2013. Strednodobá koncepcia oficiálnej rozvojovej pomoci na roky 20014 – 2018. Bratislava: 2013. [cit. 20. október 2015]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-slovenska_rozvojova_pomoc>.
- [4] MZVaEZ SR. 2013. Informácia o koncepcii zapájania podnikateľských subjektov do rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky. Bratislava: 2013. [cit. 20. október 2015]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-slovenska_rozvojova_pomoc>
- [5] MZVaEZ SR. 2013. Stratégia pre rozvojovú spoluprácu s Kenskou republikou na roky 2014 – 2018. Bratislava: 2013. [cit. 22. október 2015].. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-slovenska_rozvojova_pomoc>.
- [6] RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D. 2002. Rozvojová pomoc a spolupráca. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. 152 s. ISBN 80-89106-01-3.
- [7] SAMRS. 2015. Výročná správa rozpočtovej organizácie za rok 2014. Bratislava, 2015. [cit. 23. október 2015]. Dostupné na internete <<http://www.slovakaid.sk/sk/dokumenty-publikacie/vyroczne-spravy>>.
- [8] SAMRS. 2011. Výročná správa rozpočtovej organizácie za rok 2010. Bratislava, 2011. [cit. 23. október 2015]. Dostupné na internete <<http://www.slovakaid.sk/sk/dokumenty-publikacie/vyroczne-spravy>>.